

ובביצה יג, ב), שכיון שפסוק אחד מרבה והשני ממעט, מסרו הכתוב לחכמים, ועל כן יתכן להפוך את הדרשה, שמסתבר יותר לקנוס את הלוי כשהקדימו בשבילים, משום שידוע אז בבירור שלא ניטלה מהם תרומה גדולה מאחר ולא נגמרה מלאכתם, אבל כשהקדימו בכרי אין לקנוסו, כי היה סבור שכבר הופרשה תרומה גדולה (תוס' רא"ש). ויש שפירשו, שבדאי לא היתה הוה אמינא לחייב בשבילים ולפטור בכרי שהוא מאוחר יותר, אלא קושיית הגמ' היא שאולי בין החיוב ובין הפטור נאמרו בהקדימו בכרי, והחילוק הוא, שכשהפריש קודם ראיית פני הבית פטור, וכשהפריש לאחר ראיית פני הבית חייב. ועל כך תירצה הגמ', שכיון שכבר 'אידגן' בכרי, דין הוא שיהא חייב גם קודם ראיית פני הבית (תוס' ביצה שם).

אָבֵל לֹא בְּטָבֵל יִכְרוּ, פְּשִׁיטָא, ואף שבגמ' להלן הוצרכו לדרוש כך מהיקש, מכל מקום הקשתה הגמ' שלכתחילה פשוט שאין לצאת בטבל, וההיקש בא ללמד שאף בדיעבד אינו יוצא (תוס' הרשב"א משאנן). ויש שפירשו, שקושיית הגמ' אינה שעצם הדין הוא פשוט, אלא שכיון ששינוי כבר ברישא שיוצא בדמאי, ממילא משמע שבטבל אינו יוצא, ומדוע הוצרכה המשנה להשמיענו זאת במפורש (רבינו דוד). ויש שפירשו, שקושיית הגמ' היא שפשוט שאין יוצאים בטבל משום 'מצוה הבאה בעבירה', ומה שהוצרכה הגמ' להיקש, הוא כדי ללמד שאין יוצאים במצת טבל אף מדאורייתא, שדין 'מצוה הבאה בעבירה' אינו אלא מדרבנן (מהר"ם חלאווה, וראה להלן ד"ה לא וד"ה יכול).

לֹא צְרִיכָא בְּטָבֵל טְבוּל מְדַרְבְּנָן, לפוסלו למצה כמו בטבל דאורייתא, כי מה שדרשה הגמ' להלן שאין יוצאים במצה שיש עליה איסור נוסף מלבד איסור חמץ כשהחמיצה, זה שייך כשיש עוד איסור דאורייתא, אבל איסור טבל דרבנן אינו נחשב איסור כלפי דאורייתא (מהרש"א). והוסף, שאינו דומה לדמאי שמבואר ברש"י לעיל שאין יוצאים בו מטעם זה, כי בדמאי לצד שלא הפרישו ממנו חייב מדאורייתא. אלא הטעם שאין יוצאים בטבל דרבנן, הוא משום 'מצוה הבאה בעבירה', אף שהעבירה היא רק מדרבנן (רש"י). ויתכן שגם מדאורייתא אין יוצאים ב'מצוה הבאה בעבירה' דרבנן, משום שבכל עבירה דרבנן עובר גם על איסור דאורייתא של 'לא תסור'. ומאידך גיסא, יש אומרים (תוס' סוכה ט, א, רמב"ן כאן) שפסול 'מצוה הבאה בעבירה' אינו אלא מדרבנן, אפילו בעבירה דאורייתא (שפת אמת).

ויש שכתבו, שהטעם שאין יוצאים בטבל דרבנן, הוא משום שכיון שבטבל דאורייתא אין יוצאים מדאורייתא, התמירו חכמים גם בטבל מדרבנן [ש'כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון] (תוס' לקמן קיד, ע"ב פ' מהרש"א שם), אבל מדין 'מצוה הבאה בעבירה', יש שכתבו שאין לפסול לענין מצה, כיון שלא נאמר פסול זה אלא בדבר שבא לרצות ומהללים ומשבחים בו את הקב"ה, כמו לולב וקרוב, שאין קטגור נעשה סניגור (תוס' הרשב"א משאנן, רבינו דוד בשם תוס'). וראה עוד להלן (ד"ה יכול).

שְׁפָדָאוּ עַל גַּב אֶסִּימוֹן, מעה בלא צורה (רש"י). ויש שכתב, שאסימון הוא מטבע שיש בו צורה, אלא שנפסל המטבע על ידי המלכות, וגם זה התמעט מ'וצרת', שצריך מטבע חשוב שלא נפסלה צורתו, ויש בו שווי גם מחמת הצורה ולא רק מחמת המתכת (תוס' הרשב"א משאנן בשם ר"ת, מאירי בע"א).

ומי פירות אין מחמיצין - חימוץ גמור שחייבים עליו כרת, אלא חימוץ של 'חמץ נוקשה', דהיינו חימוץ רע שאינו גמור (רש"י להלן לו, א ד"ה אין). וחימוץ זה אף שאין חייבים עליו כרת, אסור מהתורה (מאירי בע"א בדעת רש"י). וראה שער המלך חמץ ומצה ד, ח, שהוא אף לדעת התנאים להלן מג, א שסתם חמץ נוקשה איסורו מדרבנן, כיון שחמץ נוקשה של מי פירות ראוי לאכילה).

ומי פירות שאינם מחמיצים חימוץ גמור, זה דוקא במי פירות בלבד ללא מים, אבל מי פירות עם מים, מחמיצים חימוץ גמור (רש"י בע"א, ע"פ המאירי שם). ויש שכתב, שמי פירות שאינם מחמיצים חימוץ גמור, זה דוקא מי פירות עם מים [אלא אם כן המים הם הרוב ומי פירות הם המיעוט, שאז מחמיצים חימוץ גמור (פמ"ג הקדמה לאו"ח תסז)], ועליהם אמר ריש לקיש שאין כרת אלא לאו, אבל מי פירות לבד, אינם מחמיצים כלל (ר"ת בתוס'). ויש שכתב, שמי פירות שאינם מחמיצים הכוונה שאינם מחמיצים כלל, וזה דוקא במי פירות לבד, ועליהם אמר ריש לקיש שאין חיוב כרת [וכוונתו לאו דוקא כרת, אלא אפילו איסור אין בזה (ר"י מלוניל בע"א)], אבל מי פירות עם מים, מחמיצים חימוץ גמור (ריטב"א בשם הרמב"ן, פרי חדש או"ח תסב, א, בדעת הרמב"ם חמץ ומצה ה, ב).

■ להלכה, מי פירות לבד אין מחמיצים כלל, ומותר לאכול בפסח מצה שעיסתה היא ממי פירות בלבד, אך אין יוצאים בה ידי חובת מצה משום שהיא מצה עשירה. ומי פירות עם מים מחמיצים (שר"ע או"ח תסב, א-ב), או כחמץ נוקשה [לר"ת וסיעתו] או כחמץ גמור [להרמב"ם וסיעתו], ואם הרוב מים, לכולי עלמא הרי זה חמץ גמור [כחפמ"ג] [ביה"ל שם, ב]. אך נוהגים להחמיר שלא ללוש עיסה במי פירות אף בלא מים (רמ"א שם, ד), משום שחוששים לדעות שגם מי פירות לבד מחמיצים [כרש"י], וכן חוששים שמא התערבה בהם טיפת מים שאז לכולי עלמא מחמיצים (משנ"ב שם, טו).

כִּיּוֹן דְּאֵי בְּעֵי מַפְקָר לִנְכַסְיָה הוּי עֵנִי וְאוּכַל דְּמַאי הַשְׁתָּא נְמִי קִיּוּ לֵיהּ, ועל אף שלא הפקיר את נכסיו, יוצא בו בדיעבד (רש"י להלן ד"ה טבול; צד ראשון בתוס'), שכיון שצמיצו שהקילו חכמים באיסור דמאי לעניים אף לכתחילה, מוכח שאיסור קל הוא ואינו אלא בגדר חומרא בעלמא, שהרי רוב עמי הארץ מעשרים, ועל כן גם עשיר יוצא בו בדיעבד (רש"י, ע"פ ביאור הקהלות יעקב ברכות כ, ה). והלשון 'כיון דאי בעי מפקר לנכסיה', הוא לאו דוקא, שהרי אין הסברה כאן מצד מיגו, ונקטה הגמ' לשון זו אגב סוגיות אחרות שבהן ההיתר מצד מיגו (קהלות יעקב שם, ע"פ תוס' עירובין לא, א ד"ה דמאי). ויש שהסתפקו שמא יוצא בו אף לכתחילה, כיון שאכילת מצה [שהיא 'לחם עוני'] נקראת 'אכילת עניות', ויתכן שהתירו החכמים בדמאי כל אכילת עניות (תוס' יחי' הר"ן).

מְאִכְלִין אֶת הָעֵנִיִּים דְּמַאי, מפני שצריכים לחזר על פתחי עמי הארץ שיתנו להם לאכול, ועל כן התירוהו להם חכמים, וסמכו על כך שרוב עמי הארץ מעשרים (רש"י שבת קכז, ב ד"ה מאכילין). ויש שפירש, שהקילו על נותני הצדקה שיוכלו להאכיל את העניים בדמאי (מאירי בע"א).

ומה ראיית להעמיד את הפסוק המחייב, כשהקדימו בכרי, ואת הפסוק הפוטר, כשהקדימו בשבילים, אולי נאמר להיפך שכשהקדימו בשבילים חייב וכשהקדימו בכרי פטור (רש"י כאן